

Rosicka, Janina

"The Emergence of Economic Ideas. Essays in the History of Economics", Nathan Rosenberg, Adlershot Hants-Brookfield 1994 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 41/3-4, 284-287

1996

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z przedstawionych danych wynika, że rozdział drugi jest przede wszystkim prezentacją publikowanych i dotychczas nie ogłoszonych drukiem źródeł polskich. Szczególne znaczenie Autor przypisuje pamiętnikom Benedykta Dybowskiego oraz Floriana Bohdanowicza. Pierwsze z nich są wręcz fenomenalnym zapisem roli cywilizacyjnej Polaków na Syberii. Nic więc dziwnego, że historycy z Irkucka podjęli myśl o przetłumaczeniu na język rosyjski pamiętników Dybowskiego, a także ogłoszenie w opracowaniach źródłowych niektórych spostrzeżeń wybitnego przyrodnika na temat kultury materialnej i duchowej Wschodniej Syberii w drugiej połowie XIX w.

Książka prof. Bolesława Szostakowicza jest wydarzeniem naukowym. Jest to bowiem jedna z pierwszych prób ujęcia problemu przez historyka pracującego w Rosji.

Jan Trynkowski, Zbigniew J. Wójcik
(Warszawa)

Nathan R o s e n b e r g : *The Emergence of Economic Ideas. Essays in the History of Economics*. Adlershot Hants (England) – Brookfield (Vermont, USA) 1994 Edward Elgar Publishing Company 188 s.

Economists of the Twentieth Century.

Historia myśli ekonomicznej interesuje Nathana Rosenberga z co najmniej dwóch powodów. Przede wszystkim jest to dla niego obszar, który należy na nowo odkryć. Nie jest to tyle ambicja bycia oryginalnym powodowana chęcią powiedzenia czegoś nowego za wszelką cenę, czy też znalezienia interpretacyjnych błędów w dotychczasowej literaturze przedmiotu, ile raczej wola przełamania zastanej rutyny. Rosenberg czyta tekst po to, aby zobaczyć w nim coś niezwykłego. We wszystkich esejach zamieszczonych w recenzowanej pracy widać, iż omawiane teksty zaintrygowały go i sprowokowały. Napisany w 1960 r. artykuł *Some Institutional Aspects of the Wealth of Nations* rozpoczyna od prezentacji przyjętej podówczas powszechnie wykładni teorii Smitha, stwierdzając po prostu, że nie jest ona „interesująca”. I tyle. Nie znajdziemy już potem w tekście odwołań do innych autorów, nie będzie też autor skrupulatnie wyliczał błędów czy nadużyć swoich poprzedników. Owo odrzucenie postawy „popatrzcie, ja mam rację”. powoduje, iż Rosenberg pozwala mówić autorom, uważnie ich słuchając. W rezultacie czytelnik otrzymuje fascynujący zapis rozmów z Mandevillem, Adamem Smithem, Charlesem Babbage, Karolem Marksem i Josephem Schumpeterem.

Autor pokazuje, że rozmawia z osobami inteligentnymi, co w latach sześćdziesiątych naszego wieku, kiedy ów dialog został przez Rosenberga zainicjowany, było ewenementem. Optymizm owych lat, dość powszechna jeszcze wiara w automatyzm postępu społecznego nakazywały traktować tradycję jako potrzebną,

ale raczej ze względów estetycznych, jako coś pięknego i odświeżonego, coś, co jest jednak bardziej muzeum niż żywym przekazem. Powodowało to myślenie o poprzednikach, jako ludziach, którzy w swoim czasie, może i mieli coś do powiedzenia, ale którym, w stosunku do obecnego języka ekonomii, brakuje finezji i wyrafinowania, zatem ludzi, od których nic nowego nie możemy się już dowiedzieć. Postawę Rosenberga można określić jako nowe odczytanie stosunku uczeń – mistrz. Pozbawia on ten stosunek hieratyczności i w to miejsce proponuje partnerstwo, rozumiane jako dopuszczenie do wspólnej dysputy ekonomicznej dawnych mistrzów. Są to dla niego ludzie, z którymi warto dyskutować, i których należy podglądać. Tę „partnerską postawę” przeciwstawiał dominującej wówczas postawie, którą można nazwać postawą „muzealnika” nakazująca wstawić jeszcze jedno popiersie czy eksponat do muzeum. Wraz ze zwycięstwem hermeneutyki i postmodernizmu lat osiemdziesiątych zwyciężyła też postawa „partnerska”. Powoduje ona, że ważnym elementem pisarstwa Rosenberga jest ustawiczna obecność pytania o ważność tradycji myślenia ekonomicznego dla współczesności. Historia myśli ekonomicznej intryguje go jako zapis zmagania człowieka chcącego zrozumieć procesy społeczne. Autor patrzy na dawnych ekonomistów jak na ludzi znajdujących się w podobnej do niego sytuacji. Chcą oni stać się świadkami zmian, chcą je opisać i zrozumieć. Mówi więc: przyjrzyjmy się więc ich zmaganiom i poprzez ten namysł pomóżmy sobie samym.

W tomie zawarto 12 artykułów opublikowanych w różnym czasie od lat sześćdziesiątych po lata dziewięćdziesiąte. Tom otwiera praca o Mandevillu, w której Rosenberg zaprzecza zarówno tradycyjnej interpretacji upatrującej w nim rzecznika *laissez-faire*, jak i przeciwstawnej – autorstwa Vinera – uznającej, iż postulował on interwencjonizm państwowy. Rosenberg godzi obie interpretacje i pokazuje, iż zależnie od sytuacji społecznej autor bajki o pszczołach był albo *lesseferzystą* albo interwencjonistą. Owa elastyczność pozwoliła Mandeville'owi uniknąć schematyzmu, jaki cechował współczesnych mu merkantylistów czy proto-liberałów, i dzięki temu – mówi autor – potrafił dojrzeć w dziejach ludzkości żmudny proces, ewolucyjny proces wyłaniania społecznych instytucji odpowiadających „trudnej naturze ludzkiej”.

Sześć prac zostało poświęconych teorii Adama Smitha. W cytowanym na wstępie artykule autor przedstawił wizję smithowskiego społeczeństwa rządzonego przez dwie wielkie siły. Pierwszą, powszechnie znaną, siłę egoizmu, i drugą, nie dostrzeżoną wcześniej przez komentatorów, **siłę lenistwa**, dla których to sił Smith poszukiwał instytucjonalnej struktury, dającej „psychiczne napięcie”, potrzebne aby indywidualum wydatkowało maximum energii. W pracu z 1965 r. (*Adam Smith on the Division of Labour: Two View or One?*) Rosenberg zajął się niuansami smithowskiej analizy podziału pracy, z jednej strony będącego wyrazem twórczości ludzkiej i czynnikiem rozwoju społecznego, z drugiej degradującym robotników do roli bezmyślnego narzędzia. W *Adam Smith, Consumer Tastes, and Economic Growth* (1968) okazuje się, iż Smith był ekonomistą, który zwrócił

uwagę na ważność gustów konsumentów dla gospodarki. W kolejnej, jednej z najbardziej znanych swych prac [*Adam Smith on Profits – Paradox Lost and Regained* (1974)], Rosenberg analizuje tzw. „paradoks zysku” Smitha oznaczający aprobatę dla wysokich płac robotników wraz z jednoczesną obawą przed wysokimi zyskami. Ciekawa, nie tylko pod względem ekonomicznym, praca *Another Advantage of the Division of Labor* (1976) pokazuje Smitha w roli socjologa penetrującego następstwa separacji ról społecznych wojownika i sędziego zawartych we wzorcu pana feudalnego. Smith uznał je za jeden z czynników rozwoju cywilizacji, poszerzający bezpieczeństwo wolności, własności i osoby. Podobne problemy, a mianowicie kwestię rozwoju społeczeństwa komercyjnego i gwarancji sprawiedliwości, porusza Rosenberg w ostatnim „smithowskim” artykule *Adam Smith and the Stock of Moral Capital* (1990).

Praca *Charles Babbage: Pioneer Economist* (1994), jeden z najciekawszych artykułów tomu, ukazuje Babbage jako „dobrego choć zapoznanego ekonomistę”, który wywarł wpływ na J.S. Milla i Marksa. Interesująco zwłaszcza przedstawi się analiza konstatacji Babbage’a iż kapitalista płaci tylko za pracę, której potrzebuje, oraz analiza postępu technicznego jako czynnika immanentnego dla procesów gospodarczych (Babbage uznawał wynalazki za skutek podziału pracy). Babbage, w interpretacji Rosenberga, zaskakuje także jako wnikliwy badacz źródeł przewagi angielskiej w handlu zagranicznym, upatrując ją w wyższym poziomie organizacji, jaką ma producent eksporter maszyn. Rosenberg pokazuje prekursorską rolę Babbage’a. Był on autorem, który z podobieństwa roli pełnionej przez specjalizację w nauce i w procesie pracy wysnuł wniosek, iż warunkiem dobrobytu jest matematyczna edukacja maszyn. Także jako pierwszy ekonomista porzucił arystotelesowski ideał średniości i z podziwu godną dalekowzrocznością wybrał ekonomię skali i wiążącą się z nią pochwałę wielkiego.

Scjentyzm Marksa został opisany w *Karl Marx on the Economic Role of Science* (1974). W *Marx as a Student of Technology* (1976, Rosenberg zajął się związkiem pomiędzy postępowaniem technicznym a dynamiką rozwoju społecznego, a zwłaszcza czynnikami powodującymi zmiany. Wskazał, iż twierdzenie Marksa o ważności rozróżnienia między narzędziem a maszyną, która jest o wiele bardziej podatna na usprawnienia, może służyć za punkt startu do analizy roli techniki w kapitalizmie.

Bardzo interesująca jest także praca poświęcona Józefowi Schumpeterowi *Joseph Schumpeter: Radical Economist* (1994). w której Rosenberg ukazuje schumpeterowski przewrót w myśleniu o gospodarce. Schumpeter odszedł od analizy równowagi gospodarczej, którą uznał za temat peryferyjny, w to miejsce proponując analizę mechanizmu zmian. Owa zmiana punktu widzenia spowodowała przeniesienie ciężaru rozważań dotyczących konkurencji i racjonalnego wyboru, na badanie warunków sprzyjających „wiecznej burzy” powodowanej przez innowacje.

W ostatnim artykule Rosenberg odkrywa George Stiglera nie tylko jako *George Stigler: Adam Smith's Best Friend* (1993), ale także jako historyka szkoły austriackiej. Wskazuje, iż to Stigler pierwszy zadał pytanie: dlaczego interes, pełniący tak ważną funkcję w gospodarce, nie spełnia podobnej roli w polityce czy ustawodawstwie, pytanie, które podjęli po nim teoretycy Public Choice. Omawiając przyjęte przez Stiglera, w ślad za Popperem, rozróżnienie kategorii analitycznych i empirycznych, Rosenberg pokazuje wagę tego rozróżnienia dla metod stosowanych w historii myśli ekonomicznej.

Tyle w wielkim skrócie o zawartości tomu. Wydaje się, iż przy szarzyźnie polskiej myśli ekonomicznej, przetłumaczenie zawartych tam esejów, ukazałoby polskim ekonomistom wagę i perspektywy, jakie daje uprawianie historii myśli ekonomicznej, a czytelnikowi polskiemu dało możliwość zaznajomienia się z twórczością autora znanego jej dotąd jako współautora *Historii kapitalizmu* (Signum 1994).

Janina Rosicka
(Kraków)

Robert Koch : *Die Ätiologie der Milzbrand-Krankheit (1876). Etiologia zachorowań na węglik (1876)*. Poznań-Wolsztyn 1996 Polski Dom Wydawniczy „Ławica”, XXX +86 + nlb. 10 s., ilustr.

Stowarzyszenie Naukowe im. Roberta Kocha w Wolsztynie. Seria wyd. *Prace historyczne*, t. 1, red. Roman K. Meissner.

Utworzona w 1995 r. w Wolsztynie Stowarzyszenie Naukowe im. Roberta Kocha przypomniało pracę znakomitego uczonego niemieckiego dotyczącą etiologii węglika. Robert Koch zajmował się tym zagadnieniem w latach 1873–1876, podczas pobytu w Wolsztynie, gdzie od maja 1872 r. pełnił obowiązki lekarza powiatu babimojskiego (z siedzibą w Wolsztynie). W pracach bakteriologicznych wspomagał go miejscowy aptekarz, Józef Jakub Knechtel. Efektem tych badań była przypomniana rozprawa, ważna nie tylko dla tworzącej się wówczas nauki o chorobach zakaźnych, lecz także dla weterynarii i rolnictwa.

Węglik był chorobą znaną już w starożytności, występującą u zwierząt i ludzi. W 1850 r. ukazały się pierwsze opisy laseczkowatych tworów obecnych we krwi padłych na węglik owiec. Autorami tej obserwacji byli dwaj badacze francuscy, Casimir Joseph Davaine i Pierre François Rayer. Davaine już w 1863 r. przypuszczał, że obserwowane twory mogą być przyczyną choroby. Jednak dopiero badania Roberta Kocha ustaliły ostatecznie etiologię węglika. Jego odkrycie jest tym bardziej godne uznania, że dokonane zostało w bardzo skromnych warunkach laboratoryjnych i w małej miejscowości bez żadnych tradycji naukowych. Cechy osobowości badacza – pedantyczność i systematyczność, cierpliwość, upór